

לשאלת כפית הבעל את אשתו לצאת לחוץ-לארץ

(עי' המאמר „חובת מזונות לאשה שבעלה ירד למדה” בקובץ זה).

א. בשלהי כתובות (קי:) הוא אומר לעלות וכו'. היא אומרת לעלות והוא אומר שלא לעלות, כופין אותו, ואם לאו — יוציא ויתן כתובה וכו'. הוא אומר לצאת והיא אומרת לא לצאת, כופין אותו לא לצאת ואם לאו יוציא ויתן כתובה. ובס' הפלאה שם: ק' דל"ל סיפא, דהשתא מעלין, כש"כ שאין מוציאין וכו'. וי"ל דהא גופא קמ"ל וכו' וכן להיפך שהוא אומר לצאת מוסיפין וקמ"ל דסגי בהא דיוציא ויתן כתובה ולא אמרינן דהוה כמורד וחייב במזונות ומוסיפים לה ג' דינרים בכל שבת וכו'.

ומכאן הוכיחו במישור הרה"ג שליט"א במאמרם (סי"ג) שכפיה זו שנאמר בברייתא „אינה כוללת אלא את זה גופא שיוציא ויתן כתובה ולא אמצעי כפי' אחרים גם לא חיוב מזונות”.

שזהו הביאור במ"ש „כופין אותו” נ"ל להוכיח מדברי השט"מ שם בשם הרמ"ה: דמסתברא לענין עבד עברי דכשם שהרב יכול לכופף את העבד לעלות אחריו, כך העבד יכול לכופף את הרב להעלותו, דקא (קאי) תנא דינא דעבד בהדי רבו כדינא דאשה בהדי בעלה חדא מחתא מחית להו, וכשם שהאשה יכולה לכופף את בעלה, כך העבד יכול לכופף את רבו להעלותו, ואם לא רצה — הרי העבד עולה לבדו, ואם רצה הרב להשתמש עמו עולה עמו, עכ"ל.

והנה אף אילו היינו אומרים שבאשה יש לה כח כפי' ממש להעלותו עמה מכח תנאי נשואין, בעבד ודאי שאין שום סברא שיהא כח העבד על רבו. אלא שהכונה במ"ש שהעבד יכול לכופף את רבו להעלותו היינו, כפי שמסיים בסוף דבריו שאם רצה הרב להשתמש בו עולה עמו, כלומר אז אין לו ברירה אלא לעלות עמו ושם יוכל להשתמש בו. והרי עבד ואשה בחדא מחתא מחתינהו כמש"כ שם. א"כ יוצא ברור שגם מש"נ באשה הרוצה לעלות שכופין אותו לעלות, היינו שאם רוצה לחיות אתה אין לו ברירה אלא לעלות. אבל כפי' ממש, בדרכי כפי' שנאמרו במק"א, אין לנו באשה כלפי בעלה.

ב. והרה"ג הנ"ל התקשו בדברי ההפלאה „לאור ההלכה שלאחר חדר"ג אין לגרש בע"כ וגם כשהבעל רוצה לתת גט וכתובה אינו יכול לכופפה וכל עוד שלא גירש עומד בכל חיוביו כלפי אשתו”.

ולענ"ד לק"מ דהכא היא הבאה בטענה, היינו שרוצה לעלות לא"י, וחכמים נתנו לה כח בטענתה עד כדי להטיל עליו חיוב לגרשה, אעפ"י שהבעל אינו מוציא אלא לרצונו, כאן יכולה היא לתבע הגט ויגרשנה בע"כ, אבל לא יותר מזה, היינו שאם אינה רוצה בגירושין אינה יכולה להטיל עליו בעל כרחו המשך הנשואין

לחיוב שאר וכסות בעוד שהיא תעלה לא"י ולא יוכל לחיות אתה חיי אישות. א"כ מה שייך לבא כאן בטענה שלאחר חדר"ג אין לגרש בע"כ, הרי לא הוא הבא בטענה לגרשה, אלא היא היא הרוצה להפר הנשואין בזה שרוצה לעלות, מאחר שלא תיבוהו חכמים לעלות, וכפי תביעתה. א"כ כל שרוצה לעלות צריכה לקבל עלי' הגירושין מרצון. ואם אינה רוצה לעלות, בהכרח שעלי' להשאר עם בעלה למילוי חובות האשה לבעלה, ובל"ז אין לה עליו טענה.

ומה שהביאו שם דלא דיינינן כמהר"מ שבזה"ז מועילה השלשת גט לפטור מהמוזנות, ה"ז ברוצה לגרש שלא כדין, אבל כיון שע"י התביעה שלו מאונס לגרשה, כל שאינה מסכימה לגירושין ה"ז כאילו מבטלת כל התביעה לעלי', כי רק עד כדי כך ניתנה לה הזכות ותו לא.

ג. והנה המבי"ט בביאור הגמרא כתובות הנ"ל דייק "דהו"ל למיתני הוא אומר לעלות וכו' תצא בלא כתובה, ומדקתני כופין כו' משמע דכופין קודם בדברים וכו'". ונראה דטעמא דכופים, אע"ג דאין כופין שיעלה לא"י, משום דהוי מצוה שמתן שכרה בצדה מצד המעלות שבה, וגם שלב האדם נוקפו אם יוכל להתפרנס וכו' ואפ"ה זה שאומר לעלות ואין לבו נוקפו והיא אינה רוצה כופין אותה וכו' ואם אינה רוצה ואינה שומעת תצא בלא בכתובה. וגם אם היא רוצה לעלות והוא אינו רוצה, אעפ"י שהוא אינו תלוי בה, כיון שהיא רוצה יתן לה כתובתה.

והרה"ג הנ"ל (אות י"ד) נוטים בפשיטות שכונת המבי"ט בהן אם הוא רוצה והיא אינה רוצה והן להפך "כופין" ממש, היינו באמצעי כפי' אם בדברים ואם בשוטים. ואכן פשטות הגמרא לפי המבי"ט מורה כן, שהרי הוא דייק מהלשון והוכיח שכופין היינו "לפני" הפעולה שנאמרה אח"כ "יוציא". א"כ כמו ברישא לענין שכופין אותה, ה"ה בסיפא שכופין אותה.

אכן אם נעיין יפה בדברי המבי"ט נראה שא"א כלל לפרש כן כונתו: א', לענין אם היא רוצה והוא אינו רוצה לא הזכיר כל האריכות שהזכיר לעיל למקרה שהוא אומר לעלות שהאריך לפרש כיצד כופים ורק אח"כ "אם אינה רוצה ואינה שומעת תצא בלא בכתובה". ואילו כאן כתב "וגם אם היא רוצה וכו' כיון שהיא רוצה יתן לה כתובתה" ולא כתב כיון שהיא רוצה כופים אותה. ב', הזכיר בפירוש בלשונו "אם היא רוצה והוא אינו רוצה אעפ"י שהוא אינו תלוי בה, כיון שהיא רוצה יתן לה כתובתה", ולענין מה הוא מזכיר שהוא אינו תלוי בה, אם כופין אותו לעלות הרי תלוי ותלוי הוא בה. ג', שהרי לעיל לענין שכופים אותה נתן הנימוק משום שאצלה ל"ש שלבה נוקפה, כיון שהמוזנות עליו מוטלים. ואם נאמר שגם כשהיא רוצה יש דין שכופים אותו ואעפ"י שלבו נוקפו, והוא ע"כ משום התחייבות של שעת הנשואין שזה כאילו הותנה ביניהם שיוכל האחד לכוף השני, א"כ מנ"ל גם ברישא שכופין אותה הוא לא מצד נימוק זה. (ולשון "כופין" שדייק ממנו שם דהיינו כפית בי"ד ודאי אין משמעותו שהוא רק מצד מצות ישיבת א"י ולא מצד ההתחייבויות שקיבלו ע"י מצד הנשואין, שא"כ עכ"פ יקשה בסיפא שכופין אותו שהוא ודאי לא מצד ישיבת ארץ-ישראל לחוד, שכנ"ל אין דין כפי' על מצוה זו כפי שהסביר. ובאמת לא שייך מלשון "כופים" לדייק כלל, שהרי אם זוהי התחייבות שבין בעל לאשתו

ודאי שגם בית הדין כופים ע"ז, והוא עצמו הכופה הוא רק אם עביד אינש דינא לנפשי'. וכונת המבי"ט במה שדקדק לשון כופין ולא "כופה אותה" נראה שמכוין לענין אם הכופין הוא במילי בעלמא או בשוטים, שאם הולך על בי"ד ודאי כופים הוא כמו בעלמא — ע"י שוטים. ואדרבה בזה יתבאר המביט שהרי בתוספות ריש המדיר (ד"ה יוציא) דנו רק לענין מקום שנאמר יוציא אם הוא ע"י כפי' דשמא אין דין כפי' בשוטים אלא במקום שנאמר כופים. ומכיון שבמקום שנאמר כופים ודאי הוי כפי' בשוטים, ומאי מספק"ל הכא למבי"ט. אלא משום די"ל דמש"כ "כופים אותה" לא על בי"ד נאמר אלא על הבעל, ואז מסתבר שאין זה אלא בדברים, כי כפי' בשוטים הוא מעשה בי"ד ולא נמסר בידו של כל אחד).

ע"כ נ' ברור שהמבי"ט מחלק בין כפי' שלו לכפי' שלה, ורק בכופים אותה הוא שאמר שזוהי כפי' בשוטים לקיים המצוה. משא"כ כשבאים לכוף אותו שמצד המצוה אין כפי', לא יכולים אלא להטיל עליו לעלות שאל"כ יחויב לגרשה.

ודיקו של המבי"ט מלשון "כופין" אינו אלא לגבי דידה כי א"א לומר שלשון כפי' היינו או שתעלה או שמוכרחה להתגרש ותפסיד הכתובה, כי לזה לא צריך מעשה דידה ול"ש בזה שכופין אותה שתתגרש שהיא איננה עושה בזה כל פעולה, ובע"כ הוא מגרשה. משא"כ בסיפא שכופים אותו או שיעלה או שיגרש, א"כ עושים בו מעשה כפי' על הגט, שפיר שייך לשון כפי', וזה נלע"ד ברור בפ"י המבי"ט.

ונראה שהמבי"ט יפרש כן הירוש' שהסתמך עליו המהר"מ בפסקו לחלק בין האיש לבין האשה, שאת האשה כופין לעלות משא"כ את האיש אין כופין לעלות, שאין הפירוש שאין כלל הדין מעלין לגבי האשה, שפירשו זאת לענין זה"ו והתקשו מאי שנא איש מאשה. ולפי המבי"ט ה"ז מבואר שהאיש כופה האשה לעלות שע"ז יש ממש דין כפי' ורק אם אינו משתמש בזכותו או שא"א לעשות זאת או יוציא בלי כתובה. משא"כ האשה שרוצה לעלות אין כפי' עליו שיעלה כי אין הוא תלוי בה, אלא שהיא מ"מ יכולה לעלות ע"י שיגרשנה ויתן לה כתובתה.

ד. והנה המבי"ט נוקט בפשיטות שיש באשה משום מצות ישיבת א"י, אכן לפ"מ שנסתפקו בזה האחרונים דין המעלין מצד האשה הוא אם מצד תקנ"ח של יישוב א"י או מצד קיום המצוות התלויות בארץ.

אכן בירוש' הנ"ל מבואר שלכה"פ בזה"ו אין תביעת מעלין של האשה קיימת. והגר"א ביאר מצד שזה כרוך בטורח ואין עלי' חובת הטורח.

והרה"ג דנו בזה משני טעמים: א' שהבבלי לא נוקט כירוש', ולהלכה אין מחלקים בין האיש לאשה, כבבלי, ב' שגם לירוש' יש הבדל בין עלי' ליציאה מהארץ, שבזה אין מוציאים, ומהגר"א דייקו שאין הטעם מצד הוצאה מנוה היפה לנוה הרע שאינו יכול אלא מצד שכאן מסולקת טענת הטורח.

לענ"ד ברור שהטורח שמדבר בו הגר"א, זה אינו הטורח של עצם העלי' אלא הטורח שבקיום המצוות בא"י עצמה. כי המקור לפטור האשה ממצוות הכרוכות בטורח הוא ודאי מ"ש בגמ' קיד' (מ:) אשה אין סיפק בידה לעשות. (וכבר השתמש המהרי"ט בגמרא זו להוכיח שדין מצות ישוב א"י שהוא גם על האשה, כדמוכח מכתובות הנ"ל הוא מצד עצם המצוה של הישיבה ולא קיום מצוות שאין סיפק בידה). ואם המדובר לענין עצם העלי' למה אין סיפק בידה לעשות כיון שעולה וכופה גם את בעלה לעלות עמה. א"ו הכונה לענין קיום המצוות בארץ, שהיו כרוכות עם

טרחת וקושי כמבואר בדברי ר"ח בתוס' שם חתו בזה"ז. א"כ הרי טענה זו קיימת גם כלפי האשה הנמצאת כבר בא"י. ומכאן שהדין של אין מוציאים הוא באמת רק מצד שלא גרע מאשר המוציא מנוה היפה לנוה הרע, ובזה ודאי מועיל היתור שלה. ה. עוד טענו שם שהרי לפי המצב היום שא"י היא בחינת עיר שרובה ישראל לעומת ארה"ב שרובה נכרים והאזירה והשפה זרים לה, וא"כ גם מצד זה יכולה לטעון שלא לצאת. אולם ג"ז אינה טענה אלא מבחינת מנוה היפה לנוה הרע ובזה מועיל ויתור דידה. ואם מצד הדין הטענה בזה יש לפקפק, שהרי מקומות יש גם בארה"ב שהם רובם יהודים. כמו כן יש מקום לפקפק מצד שמירת התורה של רוב ישראל זה שבא"י, וד"ל.

בכל אופן יוצא שהגר"א נוקט טעם מצות הישיבה שמוזה באה הכפי' הוא מצד קיום המצוות התלויות בארץ שכרוכות כנ"ל בטרחה. ולפי"ז יש לדון באמיתת הכונה ואם עי"ז מקיימת ותקיים מצוות הללו.

דכנגד הטענה שאין בכונת האשה לישיבה מצד חבת הארץ הביאו הרה"ג תשובות הרמב"ם שיש מקום לטענה זו, אולם בני"ד לפי התנאים נראה ששייבתה בארץ היא מחמת חיבת הארץ. אכן לפי הנ"ל אילו הי' מצד מצות הישיבה כשלעצמה, בזה יש לומר דעדיפא מהא דהרמב"ם ששם המדובר שטוען שרוצה לעלות, וערערו המערערים שאין זו אלא עלילה כלומר שאינו רוצה לעלות כלל, או שחושב לעלות ולרדת לאחר זמן קצר. שאל"כ אינו מובן מה שחרה לגדולי הקהל ומה שטענו שכל מי שישנא אשתו יעשה זאת. וברור שאין הכונה שבגלל זה יחסל הכל ויעלה לא"י לצמיתות, שא"כ תבא עליו ברכה. אלא הכונה כנ"ל לרמאות, וזה אינו שייך בני"ד שיושבת כבר ומקיימת. אך מאחר שכנ"ל עיקר הכוונה שעי"ז מקיימת המצוות התלויות בארץ, בזה ודאי יש לבדוק אם היא בת הכי ואם בכלל היא מקיימת מצוות. ו. מאידך הרה"ג מעלים ספק אם שני הצדדים יושבים כ"א במקום אחר.

ברשות זכדין אם יש חובת מזונות שמזונות חיובם הוא מדיני אישות וכ"ז כשחיים יחד כאיש ואשה משא"כ כשהם בנפרד בלי שעבודי אישות כל שהם". כנגד זה י"ל שמצינו שהבעל יוצא ברשות למספר שנים (סי' ע"ו ה' ושם בהגהה) וודאי שבכה"ג אין נפקעת חובת המזונות שהרי בזה הוא המדובר על חובת המזונות במי שהלך למדה"י שלא ע"י קטטה (ע' ה'), וכן הא דבאה בטענה מחמת שאינה יכולה לדור בשכונתו (שם סי"ג), אעפ"י שלא מצינו עליו חובה ללכת אחריה.

אכן כ"ז כשזכות דירתה בנפרד אינה כרוכה בהגבלות, משא"כ בני"ד שמעיקרא לא ניתן לה הזכות לעלות ע"מ שתדור בנפרד אלא שאם אין ברצונו להצטרף שתוכל לתבוע שיגרשנה, א"כ מעיקרא לא קיבלה זכות זאת אלא בתנאים אלה, ממילא אין לה הזכות אלא זו דהיינו לתבוע גט ולא יותר.